

Guareschitudine

doi tòch ansima Guareschi e 'd Guareschi voltà an lenga Piemontèisa da René Agagliate

Guareschi a cantava. Nen pròpi ch'a cantèissa, ma a l'é nen sbalià sosten-e ch'a fussa 'l torototela* dël camp ëd concentrament. Minca sèira, ai cambrada 'd pèrzonìa, a lesìa le ròbe ch'a l'avìa scrivù pendent la giornà, e dagià che la nostalgia a l'é 'l pì doss dij maj e a fà dësmentié 'dcò la fam, chiel a-j giontava a cole pòche tartifle* ch'a j'ero ël piat ùnich dla sbòba* 'd minca di, l'arcòrd nen mach ëd le grande, ma 'dcò dle cite còse lassà an patria. A-j ciamava, costi 'rcòrd, fàule, pèrchè ch'a j'ero così lontan-e 'nt ël temp e 'nt lè spassi da smijé nen vere, nen concrete o, dësnò, vivùe ant n'àutra vita.

A-i era na vòlta...

A-i era na vòlta la mama, a-i era na vòlta 'l mantil*, a-i era na vòlta la stuva, a-i era na vòlta 'l cine...

Guareschi a lesìa, e squasi sèmpër a lo compagnaava na fisa. Nen ch'a cantèissa, allora, ma soa parola as combinava con la cadensa dla mùsica ch'a fasia da sfond, e varda-là, a la fin, tuti a pioravo ant la baraca, a pioravo pèr ël mantil, pèr ël caramal, pèr ij brichèt: é, pèrchè, ant col pais tant lontan, fòrse dëscomparì, ch'a sè s-ciamava Italia a-i era 'dcò ij brichèt.

E chi ch'a piora a l'ha nen fam.

Gnanca chi ch'a rij.

Guareschi a riessìa 'dcò a fé rije 'd soe disgrassie i cambrada. An portandje ant l'avni, a-j fasia smijé, con le fàule, pì bel l'orend present. A-i era na vòlta la rassion alman-a.

Sensa mùsica, sta vira.

Giovanni Mosca (dal "Candido" n. 1, 1945)

**torototela* = cantastorie, aedo

**tartifle* = patate

**sbòba* = rancio

**mantil* = tovaglia

Cola ch'a ven apress a l'é un-a 'd coste fàule.

La fàula 'd Natal

A-i era na vira 'n soldà con l'elm ëd fer an testa e con tante corèje* a còl e a minca corèja a j'ero pendù fusij, pistòle, cartatoce, bombe, binòcoj, büssole e d'àutri teribij angign ëd mòrt.

A col temp le màchine a j'ero arvirasse e a fasìo guèra a j'òmini an gomitand feu e fer sle borgà e sle sità e gnun a riessìa a fèrmé coj mecanism infernaj.

Ël soldà con l'elm ëd fer an testa e col fusil an pugn a montava minca sèira su 'd na torëtta 'd bòsch e a fasìa la vardia an fognand ant la scurità con un gròss fanal sbalucant.

An stasend sla torëtta as vèddìa un pòch ëd mond e, antrames, un pçit èstrop ëd bènne* 'd bòsch. Tut a l'antorn a-i era na spalera ëd fil ëspinà e gnun ëd j'òmini ch'a vivìo 'nt le caban-e a duvia passé la spalera bele se 'l vent a portava 'rciam ëd vos lontan-e. Costa a l'era la lege e për sòn ël soldà con l'elm ëd fer a fasìa la vardia e a fognava ant ël top con l'euj dël fanal.

A l'era na neuit d'invern: le fnestròte dle caban-e a j'ero dèstissasse. Ël vent dè dzèmber a lustrava ij candlòt ch'a l'avìo dèstendù sò pissèt ëd gèil sota le grondan-e. Ël soldà a virolava l'euj ëd la lanterna e a fasìa sbèrluse adess un ser-cc ëd sàbia giàuna, adess un ser-cc ëd verd dël boschèt. A bërlusìa un tèit ëd caban-a, la spalera ëd fil ëspinà a dventava na ragnà d'argent.

A l'era na neuit d'invern: ël soldà con l'elm ëd fer a batìa ij pé sël planché 'd bòsch ëd soa torëtta, atent a minca sursori 'd feuje.

E a 'n bel moment a l'ha sentù 'n pistrogné* 'd sòco sla tèra geilà: carìa 'l fusil e adressà 'l fanal an vers ël romor, a l'é sporzusse.

A l'é comparì ant ël ser-cc ëd lus un vej ch'a tenìa n'aso për la cavèssa, e sl'aso a-i era na fomna giovo e franch bela.

- Via! - a l'ha brajà 'l soldà. - A l'é proibì avzinesse al fil.

- Pèrdoné, monsù soldà - a l'ha dit ël vej. - Noi i savoma pa. I venoma da lontan.

La fomna giovo e franch bela a l'ha gèmmì.

- Via! - A l'ha 'rpetù 'l soldà an pontand ël fusil.

- A sta mal - a l'ha dit ël vej. - I l'oma virolà për pais e sità, ma tut a l'é scur, tut sarà, tut desert, tut bandonà. Gnun a l'ha vorsù dene alògg e chila a sta mal. La neuit a l'é frèida: lassene 'ntré, monsù soldà. Dene arpar ant un-a 'd vòstre caban-e.

- Via! - A l'ha crijà 'l soldà an manegiand con soa arma. La fomna giovo a l'ha torna gëmmi e 'l vej a l'ha ancora parlà con vos suplicanta.

- Via! - a l'ha 'rpetù 'l soldà. - A l'é proibì. Èl coronel am butrìa an pèrzon.

Ma la lus frèida dël fanal a batia sël moro* spali dla fomna giovo e 'l soldà a l'ha vëddù coj euj pien ëd lerne.

- Un pcit canton ant la caban-a la pì pcita - a l'ha bësbijà 'l vej.

- E coma i fareve a intré? - a l'ha ciamà 'l soldà.

Èl vej a l'é fongasse 'nt l'ombra e da lì un pòch a l'é comparì andrinta a la grija. Èl soldà a l'ha dëstissà 'l faro e a l'é calà giù da la torëtta.

- A l'é la prima vòlta ch'i comëtto un-a 'nsì gròssa infrassion ai regolament - a l'ha bërbojà

- Im fareve campè an pèrzon. Vnime apress senza fé ciadel.

A l'é butasse an camin e 'l vej e l'aso con la fomna soferenta a l'han daje apress, e la sàbia a sè slinguava sota ij sòco dl'aso e a marciavo come an slè vlù.

A son rivà dè dnans a na baraca senza véder a le fnestre. Èl soldà a l'ha tirà feura na ciav e a l'ha duvertà 'l froj. A l'era un magasin e fin-a sota al tèit a j'ero 'mbaronà tàule 'd pajasse, scagn e botale dësblà.

Ant un canton a-i era na branda a castel e 'l soldà a l'ha gavà la rumenta ch'a j'era 'nsima.

- Deurme lì - a l'ha bësbijà - a-i é un balòt ëd paja la giù al fond. I vnirai a pijeve a la primalba. A l'ha fàit intré 'dcò l'aso, a l'ha sarà l'uss con ël froj e a l'é tornà a soa torëtta. A l'ha pensà al gròss arzigh corù, ma a l'ha torna pensà a col moro spali e a coj euj pien ëd lerne e a l'ha socrolà le spale:

- Ch'a-i riva lòn che Dio a veul! - a l'ha bërbotà.

Lente a passavo j'ore e 'l camp a l'era top e silensios, andurmì sota col cel infinì ch'a sgnacava le basse barache e a-j fasìa smijé pì basse e miseréivole.

A l'é rivaje mesaneuit e, ëd bòt an blan, un grand lusor a l'ha 'n luminà la neuit.

Èl soldà a l'ha avù n'arsaut.

- A brusa 'l magasin! Èl vej a l'ha daje feu a la paja con soa maléfica pipa!

Le fnestre dla nèira baraca a smijavo jè sportej duvert ëd na stuva afoà.

Èl soldà a l'é calà 'd corsa da soa torëtta e, sempre 'd corsa, a l'é rivà a la caban-a, a l'ha tirà 'l froj e a l'ha spalancà l'uss. Ma gnente a brusava: la fomna tant bela e 'l vej a j'ero

anginojà ai pé dla pajassa a castel e, ant ël pajon da sota, sla paja a-i bogiava un cit. Gnente a brusava, gnun feu, gnun-e lanterne, ma la caban-a a l'era pien-a 'd lus ch'as capia nen dond a vnèissa.

Ëd vos a 'rsonavo ant ël camp. Ël soldà a l'ha possà la fomna e 'l vej daré un baron d'ass e a l'é fin-a ariessù a stërmé l'aso ma a l'ha nen fàit a temp a quaté 'l cit con soa s-cirpa: a l'é intraje 'l coronel.

- Cosa ch'a brusa? - a l'ha ciamà 'l coronel. E 'l soldà a l'ha nen savù rësponde. Ma 'l colonel a l'ha vëddù la masnà ant ël pajon e a l'é restà antërdoà.

- Da nen chërde! - a l'é 'nrabiassé 'l coronel. - A l'é la pì grossa 'nfrassion ai regolament ch'i l'abia mai vëddù!

A-i rivava 'd gent e 'l coronel a l'é piassasse dë dnans a la pòrta.

- Che gnun a intra! - a l'ha comandà. - Che tuti a torno a soa baraca. Ch'a vada via 'dcò la squadra dij pompista. A l'é stàit un prinsipi d'incendi ma a l'é giujamaj dëstiss.

Ël soldà a l'avìa sarà con ass e tèile le fnestre e da fòra as vëddìa pì gnun ciàir.

Ël coronel a l'ha giudicà con gròss rigor la pcita masnà.

- Da nen chërde! Pa possibil! - a l'ha 'rpetù vaire vire. - Come i seve përmëttuve 'd nasse pròpi ambelessì?

- As podrìa butelo an régola an fasendje la sòlita matricolassion e dasendje la stabilia piastrin-a numerà, come a comanda 'l regolament - a l'ha sugerì 'l soldà butandse sl'atenti. Fòra a l'é sentusse na scària 'd mitraja e 'l coronel a l'é surti. Da la sima dle torëtte 'd vardia le mitraje antiriplan* a tiravo contra cheicòs ëd luminos ch'a calava ràpid dal cel. Peui a s'é vëddusse ch'a l'era na stèila bin gròssa con na longa cova d'argent: e la stèila, rivà dzora la caban-a, a l'é restà fërma e mach la longa cova d'argent a 'ndojava dossman al vent ëd la neuit.

Ël coronel a l'é tornà 'ndrinta e a l'ha vardà 'l cit con ij sign arissà*.

- A l'é ròba vòstra, cola! - a l'ha dit con rudiëssa. - I lo seve nen ch'a son proibie le segnalassion luminose?

Ma 'l cit a l'era 'ndurmisse e 'l coronel a l'ha sopatà la testa.

- Da nen chërde! - a l'ha bërbotà ancora na vira an surtend. E a l'ha daje órdin al soldà ëd butesse an vardia fòra dla baraca e 'd nen lassé avziné gnun.

- Doman i ciameroma istrussion al comand superior - E a l'é slontanasse e soa ombra a l'é dëstendusse motoben longa sla sàbia 'nluminà da la stèila che, fërma sla caban-a, a 'ndojava la cova al vent.

Dòp un pòch la stèila a l'é dëstissasse e, intrà 'nt la baraca, ël soldà a l'ha trovala veuida e scura. A l'é 'ndà a riferì al colonel e chiel-sì a l'é stenzusse 'nt le spale.

- A resta inùtil mandé 'd rapòrt. Ij comand superior a na capisso gnente dë ste ròbe. Bon-a neuit.

- Bon Natal, monsù coronel!

A-i era na vira 'n soldà con l'elm ëd fer...

campo di prigionia di Beniaminowo, 1944

Giovannino Guareschi, *La favola di Natale, an Ritorno alla base*, BUR, 2002.

* coreje = cinghie

* bënne = capanne

* pistrogné = calpestio

* moro = viso

* antirioplan = contraerea

* sign arissà = sopracciglia aggrottate